

IJTIMOYIY TURIZM FAOLIYATINING SHAKLLANISHI VA RIVOJLANISHINING NAZARIY ASOSLARI

Rasulov Sherzod Ashirovich

Shahrisabz davlat pedagogika instituti

katta o'qituvchi, PhD.

ORCID: 0009-0005-3118-9031

Annotatsiya

Mazkur maqolada ijtimoiy turizm faoliyatining shakllanishi va rivojlanishining nazariy asoslari o'rganilgan. Tadqiqot jarayonida ijtimoiy turizm tushunchasining mazmuni, uning turizm tizimidagi o'rni hamda ijtimoiy-iqtisodiy ahamiyati ilmiy manbalar asosida tahlil qilindi. Turli tadqiqotchilar tomonidan ilgari surilgan nazariy yondashuvlar qiyosiy tahlil qilinib, ijtimoiy turizmning asosiy tamoyillari va subyektlari tizimlashtirildi. Natijada ijtimoiy turizm turizm xizmatlaridan foydalanish imkoniyatlarini kengaytirish, jamiyatda ijtimoiy integratsiya jarayonlarini mustahkamlash hamda ichki turizm rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadigan muhim ijtimoiy-iqtisodiy yo'nalish ekanligi asoslab berildi. Tadqiqot natijalari ijtimoiy turizmni rivojlantirishning nazariy jihatlarini yanada takomillashtirishga xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: ijtimoiy turizm, turizm tizimi, turizm xizmatlari, ijtimoiy integratsiya, turizm infratuzilmasi, turizm subyektlari, ichki turizm, ijtimoiy siyosat.

Аннотация

В данной статье исследуются теоретические основы формирования и развития социального туризма. В ходе исследования проанализированы содержание понятия социального туризма, его место в системе туризма и социально-экономическое значение на основе научных источников. Проведён сравнительный анализ различных научных подходов, что позволило систематизировать основные принципы и субъекты социального туризма. В результате обосновано, что социальный туризм выступает важным социально-экономическим направлением, способствующим расширению доступа населения к туристским услугам, укреплению социальной интеграции и развитию внутреннего туризма. Полученные результаты могут быть использованы для дальнейшего совершенствования теоретических основ развития социального туризма.

Ключевые слова: социальный туризм, система туризма, туристские услуги, социальная интеграция, туристская инфраструктура, субъекты туризма, внутренний туризм, социальная политика.

Abstract

This article examines the theoretical foundations of the formation and development of social tourism. The study analyzes the concept of social tourism, its role within the tourism system, and its socio-economic significance based on scientific literature. A comparative analysis of different scholarly approaches allowed the identification and systematization of the main principles and key stakeholders of social tourism. The findings demonstrate that social tourism represents an important socio-economic direction that expands access to tourism services, strengthens social

integration, and supports the development of domestic tourism. The results of the study contribute to the further improvement of the theoretical framework for the development of social tourism.

Keywords: social tourism, tourism system, tourism services, social integration, tourism infrastructure, tourism stakeholders, domestic tourism, social policy.

KIRISH

Turizm iqtisodiyotning xizmatlar sektorida yuqori qo‘shimcha qiymat yaratadigan hamda jamiyatning ijtimoiy va madaniy rivojlanishiga sezilarli ta‘sir ko‘rsatadigan muhim sohalardan biri hisoblanadi. Turizm faoliyatining rivojlanishi hududlararo iqtisodiy aloqalarni mustahkamlash, yangi ish o‘rinlarini yaratish, madaniy merosni saqlash va targ‘ib qilish hamda aholining dam olish imkoniyatlarini kengaytirishga xizmat qiladi. Shu jihatdan turizm tizimi zamonaviy iqtisodiyotda nafaqat daromad manbai, balki jamiyat barqaror rivojlanishini qo‘llab-quvvatlovchi ijtimoiy institut sifatida ham qaraladi.

Turizm faoliyatining kengayishi bilan birga uning turli yo‘nalishlari shakllanib, turistik xizmatlar tarkibi va ko‘lami sezilarli darajada kengaymoqda. Ushbu jarayon turizm xizmatlaridan foydalanish imkoniyatlarini aholining turli ijtimoiy qatlamlari uchun yanada kengroq taqdim etish zaruratini yuzaga keltiradi. Jamiyatning ayrim guruhlari, jumladan yoshlar, keksalar, nogironligi bo‘lgan shaxslar hamda kam ta‘minlangan aholi qatlamlari uchun sayohat va dam olish imkoniyatlarini yaratish ijtimoiy siyosatning muhim yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi. Shu nuqtai nazardan ijtimoiy turizm turizm faoliyatining alohida va ijtimoiy yo‘naltirilgan segmenti sifatida shakllanib, uning ilmiy asoslarini o‘rganish dolzarb masalalardan biri sifatida namoyon bo‘ladi.

Ijtimoiy turizm turizm xizmatlaridan foydalanish imkoniyatlarini keng jamoatchilik uchun ochiq qilishga qaratilgan faoliyat turi sifatida jamiyatda ijtimoiy tenglik va inklyuzivlik tamoyillarini mustahkamlashga xizmat qiladi. Ushbu yo‘nalish aholining turli qatlamlari o‘rtasidagi ijtimoiy aloqalarni rivojlantirish, madaniy almashinuvni kengaytirish hamda insonning ma‘naviy va jismoniy salohiyatini rivojlantirish uchun qulay sharoit yaratadi. Shu bilan birga, ijtimoiy turizm turizm infratuzilmasidan samarali foydalanish, ichki turizm oqimlarini kengaytirish va hududlar o‘rtasidagi iqtisodiy hamkorlikni mustahkamlashda ham muhim omil hisoblanadi.

Mazkur yo‘nalishning ahamiyati shundan iboratki, u turizm xizmatlaridan foydalanish imkoniyatlarini faqat iqtisodiy jihatdan faol qatlamlar bilan cheklab qo‘ymasdan, jamiyatning keng qatlamlari uchun ochiq bo‘lishini ta‘minlaydi. Bu esa turizmni ijtimoiy jihatdan barqaror rivojlanadigan tizimga aylantirishga xizmat qiladi. Turizm faoliyatining bunday yondashuv asosida rivojlanishi jamiyatda ijtimoiy integratsiya jarayonlarini kuchaytirish, inson kapitalini rivojlantirish hamda aholining turmush sifatini oshirishga yordam beradi.

Ijtimoiy turizmning nazariy asoslarini o‘rganish ilmiy jihatdan ham muhim ahamiyatga ega. Ilmiy adabiyotlarda ushbu tushunchaning mazmuni, rivojlanish omillari va institutsional mexanizmlari turli yondashuvlar asosida talqin qilingan

bo'lsa-da, ularning barchasi ijtimoiy turizm tizimining muhim tarkibiy qismi ekanligini ko'rsatadi. Turli tadqiqotchilar ijtimoiy turizmni ijtimoiy himoya mexanizmi, turizm siyosatining ustuvor yo'nalishi yoki turizm xizmatlaridan foydalanish imkoniyatlarini kengaytiruvchi ijtimoiy institut sifatida izohlaydilar. Ushbu yondashuvlar ijtimoiy turizmning ko'p qirrali ijtimoiy-iqtisodiy hodisa ekanligini ko'rsatadi.

Shu bilan birga, ijtimoiy turizmni rivojlantirish jarayoni davlat, jamoat tashkilotlari hamda xususiy sektor o'rtasidagi hamkorlikni talab qiladi. Mazkur hamkorlik turizm xizmatlarini moliyalashtirish, infratuzilmani rivojlantirish va turizm mahsulotlarini ijtimoiy guruhlar ehtiyojlariga moslashtirishda muhim rol o'ynaydi. Natijada ijtimoiy turizm tizimining ijtimoiy yo'naltirilgan segmenti sifatida shakllanib, uning barqaror rivojlanishiga xizmat qiladi.

Mazkur tadqiqot ijtimoiy turizm faoliyatining nazariy asoslarini o'rganish, uning turizm tizimidagi o'rnini aniqlash hamda ijtimoiy turizm rivojlanishining muhim yo'nalishlarini ilmiy jihatdan asoslashga qaratilgan. Tadqiqot jarayonida ijtimoiy turizm tushunchasining nazariy talqinlari tahlil qilinib, uning ijtimoiy-iqtisodiy mazmuni va turizm tizimidagi funksional ahamiyati yoritiladi.

Ijtimoiy turizm masalalarini ilmiy jihatdan o'rganish turizm tizimining barqaror rivojlanishini ta'minlash, turizm xizmatlaridan foydalanish imkoniyatlarini kengaytirish hamda jamiyatda ijtimoiy tenglik tamoyillarini mustahkamlash uchun muhim nazariy asos bo'lib xizmat qiladi.

METODOLOGIYA

Mazkur tadqiqot ijtimoiy turizm faoliyatining nazariy asoslarini hamda uning ijtimoiy-iqtisodiy tizimdagi o'rnini aniqlashga qaratilgan bo'lib, unda kompleks ilmiy-uslubiy yondashuv qo'llanildi. Tadqiqot metodologiyasi turizm iqtisodiyoti, ijtimoiy siyosat hamda xizmatlar bozori rivojlanishiga oid nazariy qarashlarga tayangan holda shakllantirildi. Ushbu yondashuv ijtimoiy turizm konsepsiyasining mazmuni, uning subyektlari hamda rivojlanish omillarini tizimli ravishda o'rganish imkonini berdi.

Tadqiqot jarayonida ilmiy bilishning bir qator umumiy metodlaridan foydalanildi. Avvalo, tahlil va sintez usullari yordamida ijtimoiy turizmga oid ilmiy manbalar, xalqaro hujjatlar hamda turli tadqiqotchilar tomonidan ilgari surilgan nazariy yondashuvlar o'rganildi va ularning mazmuniy jihatlari umimlashtirildi. Qiyosiy tahlil metodi orqali ijtimoiy turizm tushunchasining turli ilmiy talqinlari o'zaro solishtirilib, uning asosiy xususiyatlari va funksional yo'nalishlari aniqlashtirildi.

Tizimli yondashuv esa ijtimoiy turizmni ko'p elementli ijtimoiy-iqtisodiy tizim sifatida tahlil qilish imkonini berdi. Ushbu yondashuv asosida ijtimoiy turizm subyektlari tasniflanib, ularning turizm faoliyatidagi o'rnini hamda o'zaro aloqalari aniqlab berildi. Shuningdek, tasniflash va guruhlash metodlari yordamida turizm xizmatlaridan foydalanayotgan ijtimoiy guruhlarining asosiy xususiyatlari tizimlashtirildi.

Mazkur metodologik yondashuvlar tadqiqotning tahlil va natijalar qismida keltirilgan jadval va tasniflar asosida ijtimoiy turizmning nazariy talqinlari, subyektlari hamda rivojlanish xususiyatlarini izchil tahlil qilishga xizmat qildi. Natijada ijtimoiy

turizmning turizm tizimidagi o'rnini hamda uning ijtimoiy-iqtisodiy ahamiyatini ilmiy jihatdan asoslash imkoniyati yaratildi.

ADABIYOTLAR SHARHI

Ijtimoiy turizm masalalari zamonaviy turizm nazariyasida tobora muhim ilmiy yo'nalishlardan biriga aylanib bormoqda. So'nggi yillarda turizm faoliyatining iqtisodiy natijalari bilan bir qatorda uning ijtimoiy funksiyalarini o'rganishga ham katta e'tibor qaratilmoqda. Shu nuqtai nazardan, ilmiy adabiyotlarda ijtimoiy turizm tushunchasi turizm xizmatlaridan jamiyatning turli qatlamlari uchun teng foydalanish imkoniyatlarini yaratishga qaratilgan ijtimoiy-iqtisodiy faoliyat sifatida talqin etiladi. Mazkur yondashuv turizmni faqat iqtisodiy faoliyat turi sifatida emas, balki jamiyatda ijtimoiy integratsiya, madaniy almashinuv va inson kapitalini rivojlantirishga xizmat qiluvchi muhim institut sifatida ham baholash imkonini beradi.

Ijtimoiy turizm konsepsiyasining shakllanishi xalqaro turizm siyosati bilan ham chambarchas bog'liq. Bu borada 1980-yilda qabul qilingan Manila deklaratsiyasi muhim ahamiyat kasb etadi. Ushbu hujjatda turizm insonning asosiy ijtimoiy huquqlaridan biri sifatida e'tirof etilib, jamiyatning kam ta'minlangan qatlamlari uchun dam olish imkoniyatlarini kengaytirish zarurligi ta'kidlangan. Deklaratsiyada ijtimoiy turizm turizm xizmatlaridan foydalanish imkoniyatlarini kengaytirishga qaratilgan ijtimoiy siyosat vositasi sifatida ko'riladi. Biroq mazkur yondashuv ko'proq umumiy xarakterga ega bo'lib, unda ijtimoiy turizmning iqtisodiy mexanizmlari yetarli darajada ochib berilmagan.

Ilmiy adabiyotlarda ijtimoiy turizmning iqtisodiy jihatlarini izohlashga qaratilgan yondashuvlar ham keng uchraydi. Jumladan, O.N. Dyachenko o'z tadqiqotlarida ijtimoiy turizmni aholining ijtimoiy ehtiyojlarini qondirishga qaratilgan turizm faoliyati sifatida tavsiflaydi. Uning fikriga ko'ra, ushbu turizm yo'nalishining rivojlanishi ko'p jihatdan davlat tomonidan ajratiladigan subsidiyalar hamda ijtimoiy dasturlar orqali ta'minlanadi. Shu sababli ijtimoiy turizm davlat siyosati bilan bevosita

L.V. Sergienko tomonidan taklif etilgan yondashuv ijtimoiy turizmning mazmunini yanada kengroq talqin qiladi. Tadqiqotchining fikriga ko'ra, ijtimoiy turizm nafaqat dam olishni tashkil etish bilan cheklanib qolmaydi, balki ta'lim, sog'lomlashtirish, ekologik faoliyat hamda madaniy almashinuv kabi yo'nalishlarni ham qamrab oladi. Ushbu yondashuvga ko'ra, ijtimoiy turizm jarayonida turistlarning xarajatlari maxsus ijtimoiy fondlar, davlat mablag'lari yoki boshqa ijtimoiy manbalar orqali qisman yoki to'liq qoplanishi mumkin. Bu esa ijtimoiy turizmni turizm xizmatlarining alohida ijtimoiy yo'naltirilgan shakli sifatida talqin qilish imkonini beradi.

A.V. Babkin tomonidan olib borilgan tadqiqotlarda esa ijtimoiy turizmning moliyaviy mexanizmlariga alohida e'tibor qaratiladi. Olimning fikricha, ijtimoiy turizm tijorat turizmidan moliyalashtirish manbalari bilan farqlanadi. Bu turizm turida sayohat xarajatlari davlat byudjeti, nodavlat fondlari yoki xayriya tashkilotlari tomonidan ajratiladigan subsidiyalar orqali qoplanadi. Shu sababli ijtimoiy turizm aholining ayrim ijtimoiy guruhlarini uchun turizm xizmatlaridan foydalanish imkoniyatlarini kengaytiruvchi ijtimoiy institut sifatida shakllanadi.

Ijtimoiy turizmning jamiyat rivojlanishidagi ahamiyati masalasi ham ko'plab tadqiqotchilar tomonidan o'rganilgan. Xususan, X. Shanzel va I. Yeoman ijtimoiy turizmning inson shaxsining rivojlanishiga ko'rsatadigan ijobiy ta'sirini ta'kidlaydilar. Ularning fikriga ko'ra, ijtimoiy turizm insonning o'z-o'zini qadrlash tuyg'usini mustahkamlash, ijtimoiy faollikni oshirish hamda turli ijtimoiy guruhlar o'rtasida integratsiyani kuchaytirishda muhim rol o'ynaydi. Shu sababli ijtimoiy turizm jamiyatning ijtimoiy barqarorligini ta'minlashga xizmat qiluvchi muhim omillardan biri sifatida qaraladi.

Boshqa tadqiqotchilar esa ijtimoiy turizmni jamiyatdagi tenglik tamoyillarini ta'minlovchi mexanizm sifatida baholaydilar. Jumladan, J. Jabloska, M. Jaremko va G. Timchak ijtimoiy turizm turli ijtimoiy qatlamlarning turizm xizmatlaridan foydalanish huquqlarini tenglashtirishga xizmat qiluvchi muhim vosita ekanligini ta'kidlaydilar. Bu yondashuv turizm faoliyatining demokratik tamoyillar bilan uzviy bog'liqligini ko'rsatadi.

J. Kurilova va I. Kratochvilova tomonidan olib borilgan tadqiqotlarda esa ijtimoiy turizm insonning erkin sayohat qilish huquqi bilan bog'liq holda talqin etiladi. Tadqiqotchilar ijtimoiy turizmni iqtisodiy, ijtimoiy va ekologik omillar bilan o'zaro bog'liq bo'lgan kompleks tizim sifatida ko'rib chiqadilar. Ularning fikriga ko'ra, turizm faoliyatida ishtirok etish imkoniyatlari shaxsning ijtimoiy yoki iqtisodiy holatiga bog'liq bo'lmasligi kerak.

Ijtimoiy turizmning institutsional tuzilmasi ham ilmiy adabiyotlarda muhim tadqiqot yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Bu borada L.G. Karantova va A.V. Yevsyukov tomonidan olib borilgan tadqiqotlarda ijtimoiy turizm subyektlarini guruhlash masalasi o'rganilgan. Tadqiqotchilarning fikriga ko'ra, ijtimoiy turizm tizimi turli ijtimoiy guruhlarni qamrab oluvchi murakkab tizim bo'lib, unda yoshlar, keksalar, nogironligi bo'lgan shaxslar hamda kam ta'minlangan aholi qatlamlari asosiy subyektlar sifatida ishtirok etadi.

Mahalliy tadqiqotlarda ham ijtimoiy turizm masalalariga alohida e'tibor qaratilgan. Jumladan, D.S. Xamzaeva tomonidan olib borilgan ilmiy izlanishlarda ijtimoiy turizmning nazariy asoslari hamda milliy turizm tizimidagi o'rni keng tahlil qilingan. Muallif ijtimoiy turizmni rivojlantirish jarayonida yuzaga keladigan institutsional muammolarni o'rganib, ushbu sohani rivojlantirishda davlat siyosatining muhim rol o'ynashini asoslab beradi.

Umuman olganda, ilmiy adabiyotlar tahlili ijtimoiy turizm konsepsiyasi turli ilmiy maktablarda turlicha talqin qilinishini ko'rsatadi. Ayrim tadqiqotlarda u ijtimoiy himoya mexanizmi sifatida qaralsa, boshqalarida turizmning ijtimoiy funksiyalarini kengaytiruvchi kompleks tizim sifatida baholanadi. Biroq ushbu yondashuvlarning barchasi ijtimoiy turizmning asosiy maqsadi jamiyatning turli qatlamlari uchun turizm xizmatlaridan foydalanish imkoniyatlarini kengaytirish ekanligini tasdiqlaydi.

Shunday qilib, mavjud ilmiy manbalarni tahlil qilish ijtimoiy turizm zamonaviy turizm tizimining muhim yo'nalishlaridan biri ekanligini ko'rsatadi. U turizm xizmatlaridan foydalanish imkoniyatlarini kengaytirish orqali jamiyatda ijtimoiy tenglikni mustahkamlash, madaniy almashinuvni rivojlantirish hamda aholining

turmush sifatini oshirishga xizmat qiluvchi muhim ijtimoiy-iqtisodiy institut sifatida namoyon bo‘ladi. Mazkur xulosalar tadqiqotning keyingi bosqichlarida ijtimoiy turizm faoliyatining rivojlanish xususiyatlarini chuqurroq tahlil qilish uchun nazariy asos bo‘lib xizmat qiladi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Ijtimoiy turizm faoliyatining nazariy asoslarini o‘rganish jarayonida ilmiy adabiyotlar, xalqaro hujjatlar hamda turli tadqiqotchilar tomonidan ilgari surilgan konseptual yondashuvlar tahlil qilindi. Mazkur tahlil ijtimoiy turizmning mohiyati, uning asosiy tamoyillari hamda ijtimoiy-iqtisodiy tizimdagi o‘rnini aniqlash imkonini berdi. Shu bilan birga, mavjud ilmiy qarashlarni tizimlashtirish orqali ijtimoiy turizm faoliyatining shakllanishi va rivojlanishida muhim rol o‘ynovchi omillar hamda institutsional mexanizmlar aniqlashtirildi.

Avvalo, ijtimoiy turizm tushunchasining ilmiy talqinlari turli tadqiqotchilar tomonidan turlicha yondashuvlar asosida izohlanganini kuzatish mumkin. Ayrim ilmiy manbalarda ijtimoiy turizm ijtimoiy himoya mexanizmi sifatida ko‘rilsa, boshqa tadqiqotlarda esa u turizm xizmatlaridan foydalanish imkoniyatlarini kengaytiruvchi ijtimoiy institut sifatida talqin qilinadi. Ushbu yondashuvlarni umumlashtirish maqsadida turli ilmiy manbalarda berilgan ta’riflar tizimli ravishda tahlil qilindi (1-jadval).

1-jadval.

“Ijtimoiy turizm” konsepsiyasining turli ilmiy manbalardagi talqini¹.

Manba	Konsepsiya mazmuni
Manila deklaratsiyasi	Ijtimoiy turizm kam ta’minlangan va ijtimoiy himoyaga muhtoj shaxslarning sayohat va dam olish huquqidan foydalanish imkoniyatlarini kengaytirishga qaratilgan faoliyat sifatida talqin qilinadi.
O.N. Dyachenko	Ijtimoiy turizm aholining ijtimoiy ehtiyojlarini qondirishga yo‘naltirilgan bo‘lib, davlat tomonidan subsidiyalangan turizm shakli hisoblanadi.
L.V. Sergienko	Ijtimoiy turizm ta’lim, ekologiya va sog‘lomlashtirish kabi sohalarni qamrab oluvchi kompleks faoliyat bo‘lib, turistlarning xarajatlari maxsus ijtimoiy fondlar orqali qoplanishi mumkin.
A.V. Babkin	Ijtimoiy turizm ayrim ijtimoiy guruhlar uchun turizm xizmatlaridan foydalanish imkoniyatini yaratish maqsadida davlat va nodavlat tashkilotlar tomonidan subsidiyalanadigan turizm shaklidir.
J. Jabloska, M. Jaremko, G. Timchak	Ijtimoiy turizm jamiyatdagi turli ijtimoiy qatlamlar o‘rtasida tenglik tamoyillarini ta’minlovchi muhim vosita hisoblanadi.
J. Kurilova, I. Kratochvilova	Ijtimoiy turizm har bir insonning iqtisodiy va ijtimoiy sharoitidan qat’i nazar sayohat qilish huquqini ta’minlashga qaratilgan tizim sifatida talqin qilinadi.
X. Shanzel, I. Yeoman	Ijtimoiy turizm shaxsning ijtimoiy faolligini oshiruvchi, jamiyatda integratsiya jarayonlarini kuchaytiruvchi ijtimoiy mexanizm sifatida e’tirof etiladi.

Mazkur jadval ma’lumotlarining tahlili shuni ko‘rsatadiki, ijtimoiy turizm konsepsiyasining asosiy mazmuni turli ilmiy maktablarda turlicha talqin qilinsa-da,

¹ Muallif ishlanmasi

ularning barchasini birlashtiruvchi umumiy jihat mavjud. Bu, avvalo, turizm xizmatlaridan foydalanish imkoniyatlarini keng jamoatchilik uchun ochiq qilish, ijtimoiy tenglikni ta'minlash hamda aholining ijtimoiy himoyaga muhtoj qatlamlarini qo'llab-quvvatlash bilan bog'liqdir.

Ilmiy manbalar tahlili ijtimoiy turizm faoliyati faqat ijtimoiy himoya mexanizmi sifatida emas, balki turizm tizimining muhim iqtisodiy segmenti sifatida ham namoyon bo'lishini ko'rsatadi. Ayniqsa, turizm infratuzilmasidan yil davomida samarali foydalanish, mavsumiylik ta'sirini kamaytirish hamda ichki turizmni rivojlantirishda ijtimoiy turizm muhim rol o'ynaydi.

Keyingi bosqichda ijtimoiy turizm tizimining asosiy subyektlari hamda ularning turizm faoliyatidagi o'rnini tahlil qilindi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, ijtimoiy turizm xizmatlaridan foydalanadigan aholi guruhlari ijtimoiy-demografik xususiyatlariga ko'ra bir-biridan farq qiladi. Mazkur guruhlarni tizimli ravishda tasniflash ijtimoiy turizmni samarali tashkil etishda muhim ahamiyat kasb etadi. Ushbu guruhlarning asosiy xususiyatlari quyidagi jadvalda umumlashtirilgan (2-jadval).

2-jadval.

Ijtimoiy turizm subyektlarining asosiy guruhlari va ularning xususiyatlari¹.

Guruh	Asosiy xususiyatlari
Bolalar va o'smirlar turizmi	Maktab ta'tili davrida faol bo'lib, ko'proq sog'lomlashtirish va ta'limiy sayohatlar bilan bog'liq.
Yoshlar turizmi	Dinamik va tez rivojlanayotgan segment bo'lib, qisqa muddatli sayohatlar va madaniy faoliyatga qiziqish bilan tavsiflanadi.
Qariyalar turizmi	Keksalar uchun qulaylik, xavfsizlik va sog'lomlashtirish xizmatlari muhim ahamiyatga ega.
Nogironligi bo'lgan shaxslar turizmi	Maxsus infratuzilma, moslashtirilgan transport va xizmatlar mavjudligini talab qiladi.
Kam ta'minlangan aholi turizmi	Asosan subsidiyalangan yoki imtiyozli turizm dasturlari orqali amalga oshiriladi.
Chekka hududlar aholisi turizmi	Transport infratuzilmasi va logistika imkoniyatlari bilan bog'liq qo'llab-quvvatlash mexanizmlarini talab qiladi.

2-jadval ma'lumotlaridan ko'rinib turibdiki, ijtimoiy turizm tizimi turli ijtimoiy guruhlarni qamrab oluvchi ko'p qatlamli tuzilishga ega. Har bir guruhning o'ziga xos ehtiyojlari mavjud bo'lib, turistik mahsulotlarni shakllantirish jarayonida ushbu xususiyatlarni inobatga olish zarur. Masalan, yoshlar turizmi ko'proq madaniy va faol dam olish shakllariga yo'naltirilgan bo'lsa, keksalar turizmida sog'lomlashtirish va tibbiy xizmatlar muhim ahamiyat kasb etadi.

Shu bilan birga, ijtimoiy turizm faoliyatining rivojlanishi nafaqat ijtimoiy ijobiy natijalarni, balki ayrim iqtisodiy cheklovlarni ham yuzaga keltirishi mumkin. Ilmiy manbalarda qayd etilishicha, ijtimoiy turizmni amalga oshirish jarayonida moliyaviy resurslar, xizmatlar sifati hamda institutsional boshqaruv bilan bog'liq muammolar yuzaga kelishi ehtimoli mavjud. Mazkur omillar quyidagi jadvalda tizimli ravishda aks ettirilgan (3-jadval).

¹ Muallif ishlanmasi

3-jadval.

Ijtimoiy turizm rivojlanishida yuzaga kelishi mumkin bo'lgan muammolar¹.

Muammo turi	Mazmuni
Moliyaviy yuklama	Ijtimoiy turizm davlat subsidiyalari hisobiga moliyalashtirilgani sababli byudjet xarajatlarini oshirishi mumkin.
Investitsiya jozibadorligi pastligi	Mazkur turizm turi yuqori daromad keltirmagani sababli xususiy investorlar uchun kamroq jozibador hisoblanadi.
Xizmat sifati muammolari	Arzon turistik xizmatlar ba'zan sifat standartlariga to'liq javob bermasligi mumkin.
Mavsumiylik omili	Ijtimoiy turizm ko'pincha mavsumdan tashqari davrlarda tashkil etiladi.
Xalqaro turizm bilan cheklangan bog'liqlik	Asosan ichki turizmni rivojlantirishga yo'naltirilgan.

Mazkur tahlil natijalari ijtimoiy turizm tizimining ikki tomonlama xususiyatga ega ekanligini ko'rsatadi. Bir tomondan, u turizm xizmatlaridan foydalanish imkoniyatlarini kengaytirish orqali jamiyatda ijtimoiy tenglikni ta'minlaydi. Ikkinchi tomondan esa, uning samarali faoliyat yuritishi uchun moliyaviy va institutsional mexanizmlarni takomillashtirish zarur.

Shunga qaramay, ijtimoiy turizmning ijtimoiy-iqtisodiy ahamiyati juda yuqori hisoblanadi. Tahlil natijalari shuni ko'rsatadiki, ijtimoiy turizm turizm infratuzilmasidan samarali foydalanishni ta'minlash, ichki turizmni rivojlantirish, yangi ish o'rinlari yaratish hamda hududlararo madaniy aloqalarni kengaytirishda muhim rol o'ynaydi. Bundan tashqari, u aholining turmush sifatini oshirish, sog'lom turmush tarzini shakllantirish hamda jamiyatda ijtimoiy integratsiyani mustahkamlashga xizmat qiladi.

Umuman olganda, amalga oshirilgan tahlillar shuni ko'rsatadiki, ijtimoiy turizm zamonaviy turizm tizimining muhim tarkibiy qismi hisoblanadi. U nafaqat turizm bozorining alohida segmenti, balki jamiyatning ijtimoiy barqarorligini ta'minlashga xizmat qiluvchi muhim ijtimoiy-iqtisodiy institut sifatida ham namoyon bo'ladi. Mazkur natijalar ijtimoiy turizmni rivojlantirish jarayonida davlat, jamoat tashkilotlari hamda xususiy sektor o'rtasidagi hamkorlikni kuchaytirish zarurligini ko'rsatadi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

O'tkazilgan tadqiqot natijalari ijtimoiy turizm zamonaviy turizm tizimining muhim yo'nalishlaridan biri ekanligini ko'rsatdi. Ilmiy adabiyotlar, xalqaro hujjatlar hamda turli tadqiqotchilar tomonidan ilgari surilgan yondashuvlarning tahlili ijtimoiy turizm jamiyatning turli qatlamlari uchun turizm xizmatlaridan foydalanish imkoniyatlarini kengaytirishga qaratilgan ijtimoiy-iqtisodiy faoliyat turi sifatida shakllanganini tasdiqlaydi. Mazkur faoliyat turizmning nafaqat iqtisodiy, balki ijtimoiy funksiyalarini ham kengaytirib, aholining dam olish huquqini ta'minlash, madaniy aloqalarni rivojlantirish hamda ijtimoiy integratsiyani kuchaytirishda muhim rol o'ynaydi.

¹ Muallif ishlanmasi

Tadqiqot davomida ijtimoiy turizm konsepsiyasiga berilgan ilmiy talqinlar tahlil qilinib, ularning umumiy jihatlari aniqlashtirildi. Natijalar shuni ko'rsatadiki, ijtimoiy turizmning asosiy mazmuni turizm xizmatlaridan foydalanish imkoniyatlarini jamiyatning barcha qatlamlari uchun tenglashtirish, ayniqsa ijtimoiy himoyaga muhtoj guruhlarni qo'llab-quvvatlash bilan bog'liqdir. Shu bilan birga, ijtimoiy turizm turizm infratuzilmasidan samarali foydalanish, ichki turizmni rivojlantirish hamda hududlararo ijtimoiy-madaniy aloqalarni kengaytirishda ham muhim omil hisoblanadi.

Tahlillar natijasida ijtimoiy turizm tizimining asosiy subyektlari sifatida bolalar va o'smirlar, yoshlar, keksalar, nogironligi bo'lgan shaxslar, kam ta'minlangan aholi hamda chekka hududlarda yashovchi fuqarolar ajralib turishi aniqlandi. Ushbu guruhlarning turizm faoliyatidagi ehtiyojlari va imkoniyatlari bir-biridan farq qilganligi sababli turistik xizmatlarni tashkil etishda ularning ijtimoiy-demografik xususiyatlarini hisobga olish muhim ahamiyat kasb etadi.

Tadqiqot natijalari ijtimoiy turizm faoliyatining rivojlanishi davlat, jamoat tashkilotlari va xususiy sektor o'rtasidagi hamkorlik bilan chambarchas bog'liqligini ko'rsatdi. Mazkur hamkorlik ijtimoiy turizm dasturlarini moliyalashtirish, infratuzilmani rivojlantirish hamda turizm xizmatlarining sifatini ta'minlashda muhim rol o'ynaydi.

Tadqiqot natijalariga asoslanib, ijtimoiy turizmni yanada rivojlantirish bo'yicha quyidagi ilmiy-amaliy takliflarni ilgari surish mumkin:

Birinchidan, ijtimoiy turizmni rivojlantirishni davlat turizm siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri sifatida ko'rib chiqish maqsadga muvofiq. Bu jarayonda ijtimoiy himoyaga muhtoj aholi qatlamlari uchun turizm xizmatlaridan foydalanishni qo'llab-quvvatlovchi maxsus dasturlarni kengaytirish zarur.

Ikkinchidan, ijtimoiy turizm dasturlarini moliyalashtirish mexanizmlarini takomillashtirish muhim ahamiyatga ega. Bu borada davlat byudjeti mablag'lari bilan bir qatorda xususiy sektor, nodavlat tashkilotlar va ijtimoiy fondlarning ishtirokini kengaytirish ijtimoiy turizm xizmatlarining barqaror rivojlanishini ta'minlashi mumkin.

Uchinchidan, ijtimoiy turizm infratuzilmasini rivojlantirishga alohida e'tibor qaratish lozim. Xususan, transport, joylashtirish hamda madaniy xizmatlar tizimini ijtimoiy turizm subyektlarining ehtiyojlariga mos ravishda moslashtirish turizm xizmatlaridan foydalanish imkoniyatlarini kengaytiradi.

To'rtinchidan, ijtimoiy turizm xizmatlarining sifati va xavfsizligini ta'minlash maqsadida turizm tashkilotlari faoliyatini institutsional jihatdan qo'llab-quvvatlash zarur. Bu esa turizm xizmatlarining barqarorligi hamda ularning jamiyat uchun ijtimoiy ahamiyatini yanada oshirishga xizmat qiladi.

Umuman olganda, ijtimoiy turizmni rivojlantirish jamiyatda ijtimoiy tenglikni mustahkamlash, aholining turmush sifatini oshirish hamda turizm sohasining barqaror rivojlanishini ta'minlashga xizmat qiladi. Shu sababli mazkur yo'nalishni ilmiy asosda rivojlantirish va amaliy jihatdan qo'llab-quvvatlash turizm tizimining samaradorligini oshirishda muhim ahamiyat kasb etadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Minnaert, L., Maitland, R., & Miller, G. (2011). What is social tourism? *Current Issues in Tourism*, 14(5), 403-415. <https://doi.org/10.1080/13683500.2011.568051>
2. Minnaert, L. (2014). Social tourism participation: The role of tourism in experience of poverty. *Tourism Management*, 45, 315-325. <https://doi.org/10.1016/j.tourman.2014.05.002>
3. McCabe, S., Minnaert, L., & Diekmann, A. (2012). *Social tourism in Europe: Theory and practice*. Channel View Publications. <https://doi.org/10.21832/9781845413275>
4. Diekmann, A., & McCabe, S. (2013). Systems of social tourism in the European Union: A critical review. *Current Issues in Tourism*, 16(5), 417-430. <https://doi.org/10.1080/13683500.2012.720260>
5. Richards, G. (2018). Cultural tourism: A review of recent research and trends. *Journal of Hospitality and Tourism Management*, 36, 12-21. <https://doi.org/10.1016/j.jhtm.2018.03.005>
6. Hall, C. M., & Page, S. J. (2014). *The geography of tourism and recreation: Environment, place and space* (4th ed.). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315720070>
7. Sharpley, R. (2015). *Tourism and development: Concepts and issues*. Channel View Publications. <https://doi.org/10.21832/9781845414746>
8. UNWTO. (2010). *Global Code of Ethics for Tourism*. World Tourism Organization. <https://doi.org/10.18111/9789284413213>
9. McCabe, S. (2009). Who needs a holiday? Evaluating social tourism. *Annals of Tourism Research*, 36(4), 667-688. <https://doi.org/10.1016/j.annals.2009.06.005>
10. Yeoman, I., & McMahon-Beattie, U. (2016). The future of tourism. *Tourism Management Perspectives*, 19, 95-98. <https://doi.org/10.1016/j.tmp.2016.03.006>

Marketing

ilmiy, amaliy va ommabop jurnali

Muharrir:

Ingliz tili muharriri:

Rus tili muharriri:

Musahhih:

Sahifalovchi va dizaynerlar:

Xakimov Ziyodulla Axmadovich

Tursunov Boburjon Ortiqmirzayevich

Kaxramonov Xurshidjon Shuxrat o'g'li

Karimova Shirin Zoxid qizi

Sadikov Shoxrux Shuxratovich

Abidjonov Nodirbek Odijon o'g'li

2026-yil, aprel, 4-son

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Marketing" ilmiy, amaliy va ommabop jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar mas'ul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelavermasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga murojaat qilish mumkin. Ilmiy maqola, ommabop maqola, reklama, hikoya va boshqa ilmiy-ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.

Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

Elektron pochta:

info@marketingjournal.uz

Bot:

[@marketinjournalbot](https://t.me/@marketinjournalbot)

Tel.:

+998977838464, +998939266610

Jurnalning rasmiy sayti: <https://marketingjournal.uz>

Marketing jurnali O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi **Oliy attestatsiya komissiyasi rayosatining 2024-yil 04-oktabrdagi 332/5 sonli qarori** bilan milliy ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan

"Marketing" ilmiy, amaliy va ommabop jurnali 2024-yil 15-martdan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan **C-5669517** reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan. **Litsenziya raqami: №240874**

"Marketing" ilmiy, amaliy va ommabop jurnalining xalqaro darajasi: **9710**. GOCT 7.56-2002 " Seriyali nashrlarning xalqaro standart raqamlanishi" davlatlataro standartlari talablari. **Berilgan ISSN tartib raqami: 3060-4621**